

בַּצֵּרוֹן

נוסד עלידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה ל"ב (כרך ס"ב) סיון-תמוז, תשל"א חוברת ו' (292)

לא שלום ולא נסיגה

מאת ד"ר יוסף נדבה

יום-הזכרון למלחמת ששת-הימים הוא יום של חשבון-נפש בישראל, ומשמלאו זה מקרוב ארבע שנים להתפרצותה, על כל גילוייה ה"משיחיים", רבו הדיונים וההערכות לגבי מצבה של המדינה — המדיני והצבאי כאחת — ואף נעשו נסיונות לקבוע את ממשות הסיכויים להגיע לידי הסדר שלום. בדרך כלל ניתן לומר, כי ענייני המזרח התיכון שרויים בערפל. הספק מרובה בו על הודאי. כל המעלה תחזית לגבי העתיד ידע מראש כי הוא עשוי להתבדות. יחסי ישראל-ערב אינם מושתתים על כללי הגיון; הרבה מן הרגשנות והקנאות טבועות בסיכסוך שביניהן, ובידוע שלא על-נקלה ניתן לעשות לריתחת-דמים סייג, ומכל מקום יקשה לבסס עליה הסדרים מדיניים לאורך-ימים.

דומה היה, כי עם עלייתו של סאדאט לשלטון חלה הפוגה מסוימת בסערת-הקרוב בקהיר. נראה היה, כי לעולם יעמד היורש בצילו של נאצר, אליל העולם הערבי, וממילא תתגמד קומתו. שוב לא יוכל לשמש בבחינת המנצח על האחדות הערבית, ובמקום בו נעדרת הגדולה תבוא הפשרה. משום כך פשטה הרינה בחוצות ישראל, משהביע סאדאט בפעם הראשונה את הרעיון, כי בתנאים מסויימים יהא מוכן לבוא להסדר של שלום עם ישראל. התשוקה לשלום בישראל עזה כל כך, עד כי רוב הבריות לא נתנו דעתם כלל על כך, שבעצם התנאים, שמציב נשיא מצרים, דהיינו, חזרה לגבולות ה-4 ביוני ופתרון ה"בעיה הפלשתני-אית", מתכוון הוא למוטט את ישראל ולקעקע את יסודותיה, וכי השלום המוצע עלידינו אינו אלא שלום של בית-קברות. התפעלות-הפתאים היתה נעוצה בעצם הסכמתה הסתמית והמדומה של מצרים לעשות שלום עם ישראל. בעקבות גל האופטימיות קצרי-הימים הבחינו מקצת פרשנים בישראל רוחות חדשות המנשבות, כביכול, במזרח התיכון; בן-גוריון חזר והביע את אמונתו, כי השלום יכון חוד

עשר שנים, ושרה־בטחון משה דיין כבר ראה באופק את ראשית הסוף, משהו מעין קץ הלוחמות.

והנה בא חוזה־הידידות בין מצרים לברית־המועצות מיום 27 במאי וטפח לכל האופטימיסטיים על פניהם. הקיפאון חזר לקדמותו. כל בקיעי ה"הפשרה" נסתמו. רישומי־ביקורו של רוג'רס במזרח התיכון כמו נימחו בבת־אחת ללא הותר כל עקבות. החוזה המצרי־רוסי משנה את פני הדברים מעיקרם, והריהו ציון־דרך בתולדות הסיכסוך הערבי־ישראלי. אילו נערך משאל־עם בישראל כיום דומה, כי 90 אחוז מן הנשאלים היו מביעים את דעתם, כי חידוש המלחמה צפוי וכי אש הקרבות — אם בקנה־מידה מצומצם, במסגרת "מלחמת התשה" ליד תעלת סואץ, ואם בקנה־מידה רחב יותר — עלולה להתלקח תוך שנה.

תכופות מתווכחים הפרשנים בישראל בינם לבין עצמם תוך נסיון להשיב על השאלה: לטובת מי פועל הזמן? כלומר, מאזן הכוחות בין ישראל לערב — כיצד ישתנה בעתיד? האם ככל שעוברות השנים הערבים מתעצמים והולכים ואילו ישראל אין בכוחה להדביק את קצב התפתחותם של מיליוני האויבים שמסביבה, או ההיפך. עם חלוף הזמן והשתכללות כלי־המלחמה גוברת עוצמתה של ישראל, משום שרק אוכלוסיה בעלת רמת השכלה גבוהה מסוגלת להפיק את מלוא התועלת מן ההישגים הטכנולוגיים של ימינו? במידה רבה נקבעת דרך התפצלותם של ה"ניצים" וה"יונים" בישראל על־פי מהות התשובה לשאלה זו. אך זו צרה, שאין לשאלה זו תשובה אחת חותכת.

דומה, כי כל הפרשנים בישראל תמימי־דעים בדבר אחד: מאז שרויים הערביים במלחמה עם ישראל לא נשתנה האופי הערבי ביסודו. עדיין סובל הוא הערבי מפרימיטיביותו ההיולית. הגורם הנפשי העיקרי שהיגו בעוכרי מערכותיו עם ישראל הוא הטישטוש הגמור בין דמיון למציאות. לעולם אין בכוח הערבי לשקול את מצב־הדברים כמו שהם באמת. לא מקרה הוא, כנראה, שה"פאטה מורגאנה" היתה תופעה הידועה במזרח: יושבי מדבריות ובסמוך להם נתפסים למראה־תעותעים. הערבי רואה מהרהורי לבו. מספרים על ערבי אחד ששכב באוהל וביקש להתנמנם, אלא שהוטרד על־ידי בנו. הירחר האב ומצא עילה להרחיק את בנו מן המקום; בדה מלבו סיפור על עץ־תאנה המצוי כביכול במרחק־מה מן האוהל וציווה עליו במפגיע לרוץ אליו ולקטוף ממנו תאנים. משיצא בנו לדרך, עדיין נטרד האב ולא יכול להירדם, כי כן אמר בלבו: למה יתקפח גם חלקי שלי בקטיפת התאנים? ...

תכונת־אופי אחרת, הטבועה בערבי, הינה קלות־דעתו. פזיו הוא ונמהר. הרבה עושה רגש הפאטאליזם שבו, וממילא מובן, שהנקל להסיתו. כאשר אומר סאדאת, כי מצרים נכונה להקריב מיליון מבניה ב"מלחמת־הקודש" נגד ישראל יש להאמין לו. בין־לילה, בעקבות הכרזה חגיגית ובלוויית הטפות־ארס נגד ישראל במסגדים, יש בכוחה של מצרים להקים צבא מצרי אדיר, ומכל מקום "מחיר" האדם בארץ־הנילוס זול הוא. כי כן סובלת מדינה זו מ"התפוצצות" אוכלוסין והאבידות בנפש אינן מעלות ואינן מורידות.

ברם, החישובים האסטרטגיים במאזן הכוחות במזרח התיכון אינם נעשים

על טהרת הסטאטיסטיקה המספרית. היסוד החשוב ביותר בחישובים אלה הוא האדם ורמת השכלתו. בידוע שהציוד שנצטבר במצרים מאז תום מלחמת ששת הימים הוא עצום ורב. שר-ההגנה האמריקני אמד את שיעורו ב-2,700 מיליון דולאר, ומן הסתם אומדן זהיר מאוד הוא. בשנים האחרונות השקיעה ברית-המועצות את מיטב משאביה במערך-המלחמה המצרי, אך יש כלים שספק אם יוכל החייל המצרי להשתמש בהם אפילו כעבור עשר שנים. כמות הציוד לא תמיד היא קובעת; כוח קליטתו והשימוש בו מצומצמים. יתירה מזו: פעמים אין אפילו בהוראת השימוש בכלים כדי לעזור, כי כן הידע הטכנולוגי החדש מותנה במשקע תרבות על פני דורות. מן הראוי לזכור, כי המשטר המהפכני, שקם בשנת 1952, בעקבות הדחת המלך, עשה מעט מאוד כדי לעקור את הבורות בקרב ההמונים, ויתכן, כי שיעור הבורות עדיין עומד על 90 אחוז. כאן, כידוע, עיקר כוחה של ישראל; רמת-ההשכלה בה עולה מדי שנה בשנה; די לציין, כי השנה למדו למעלה מ-40,000 סטודנטים במוסדות ההשכלה הגבוהה במדינה. אין פלא איפוא, כי בחישובי ואשינגטון לקביעת מאון הכוחות במזרח התיכון, מניחים מראש, כי כל ישראלי שקול כנגד ארבעה ערבים במסגרת המערך הצבאי.

ברם, כל הנאמר לעיל לא הביא בחשבון את הגורם הסובייטי. נוכחותם של הסובייטים במצרים שינתה את המצב מיסודו. 18,000 אנשי-צבא ויועצים טכנאים רוסים יושבים כיום בארץ-הנילוס. שוב אין זו "מעורבות", אלא חדירה לפני ולפנים, אל תוך המארג הצבאי והאזרחי של מצרים. הסובייטים שוב אינם רק בגדר משקיפים, המחווים את דעתם ונותנים עצות, אלא מנהלים, הלכה למעשה, את כל משק המדינה, כולל פיתוח התעשייה, בניית מפעלים והרחבת החקלאות. זה מכבר איבד השלטון המצרי את עצמאותו והריהו כפוף להוראות מוסקבה; כל-עצמה "גוררה" היא מצרים, שנרתמה בתוקף הנסיבות אל מרכבת הקומוניזם. הדעת נותנת, כי חוזה-ה"ידידות" נכפה על קהיר הר כגיגית, ובכך שמה מוסקבה קץ למדיניות שנקבעה בשעתה על-ידי נאצר — רכיבה על "שני סוסים" והפקת תועלת מן המערב והמזרח גם יחד. סאדאת שוב אינו אדון בארצו שלו והמדיניות מוכתבת לו על-ידי שגריר ברית-המועצות בקהיר.

מכאן ואילך רצונה של מוסקבה הוא שיקבע, אם תפתח מצרים שוב במלחמת-התשה, או כי תיחלף ל"סיבוב" כוללני חדש. ובכאן נעוץ הנעלם הגדול. ראשית, יודעת רוסיה, כי אין קפנדריה לנצחון על ישראל; ואפילו צליחת תעלת סואץ לא תוכל להיעשות בדרך של "קפיצת-דרך". ולא עוד, אלא שמוסקבה עדיין תוהה מה תהא עמדתה של ואשינגטון, כי נעלה הוא מכל ספק, שאין רוסיה מעוניינת בעימות בין המעצמות. יתירה מזו: אין מדיניותה המסורתית של רוסיה גורסת התערבות צבאית ישירה בארצות שמחוץ לתחום הסובייטי. התערבותה בוויאט-נאם הינה התערבות עקיפין בלבד; חיילים וטייסים סובייטיים אינם משתתפים בקרבות. נוח להם לראשי הקרמלין, שמלאכת ה"כיבוש" תיעשה על-ידי זולתם. אבן-פינה היא זו להשקפת-עולמם — לא להיראות בתור "אימפריאליסטים", אלא רק לסייע בידי עמים מדוכאים ל"השתחרר".

במה דברים אמורים: במקומות שאין "דוקטרינת ברז'נב" חלה עליהם.

שונה עמדתם של הסובייטיים לגבי כל שטח שכבר הוצב בו משטר קומוניסטי והריוו חוסה תחת כנפי שכינת הקרמלין. במקומות אלה יילחמו הרוסים בכל האמצעים שבידם וללא־רתיעה נגד שינוי המשטר. זה סוד התערבותם המוחצת בפולין, בהונגריה ובצ'כוסלובקיה. עדות חותכת היא, כי עדיין לא הוציאו שליטי מוסקבה מלבם את הרעיון על המהפיכה העולמית; כל טרף שבא לידם שוב לא יוציאוהו מפיהם, ובדרך הדרגתית ירחיבו את תחומי שליטתו של ה"אני מאמין" שלהם.

השאלה היא, אם חלה "דוקטרינת ברז'נב" על מצרים, בייחוד לאור חוזה־הידידות החדש. על כך לא רק שחלוקות הדעות, אלא שכנראה במוסקבה עצמה טרם הכריעו בעניין, כי כן תלוי הדבר בראש וראשונה בעמדתה של ארצות־הברית. מאז־הכוחות בין ישראל למדינות ערב לא נשתנה במידה רבה מאז מלחמת ששת־הימים; נהפוך הוא, מצבה של ישראל הוטב בהרבה מכמה בחינות, וקודם־כל מבחינה גיאוגרפית. עצתו של רוג'רס לישראל, שלא ליתן את הדעת יתר על המידה על הגורם הגיאוגרפי, אין לה על מה לסמוך. בכל מלחמה לעתיד לבוא, בכל מקום בעולם, עדיין ממלאת הגיאוגרפיה תפקיד מכריע, לא כל שכן במורח התיכון, בה לא תתחולל בעתיד הנראה לעין מלחמה גרעינית. העובדה, כי טוח הטיסה מקהיר לתל־אביב הוארך כדי 20 דקות, רבת־משמעות היא ביותר, ולא עוד, אלא שקרההגנה לאורך גדתה המזרחית של תעלת־סואץ הוא גורם מכריע לבליתם כל נסיון צליחה מצד המצרים. ואולם, אם יחא בדעתה של רוסיה להתערב — ולו גם בצורה חלקית — בכל מלחמה לעתיד לבוא נגד ישראל — או־או עשויות להיות להתערבות זו תוצאות מרחיקות־לכת.

אשר על כן, המפתח למצב המתפתח והולך במזרח התיכון נתון בידי ארצות־הברית, וכאן עומדים הישראלים בפני נעלם גדול, שאין בכוחם לפתרו. שואלים הם את עצמם, העומדת ואשינגטון על התמורות המתרחשות באיזור — לא רק מבחינה ישראלית, אלא מבחינה מקיפה לאין־ערוך מזו. התפשטותה של רוסיה מהווה איום חמור על המערך הגיאופוליטי בכל העולם, ובראש וראשונה בשלוש היבשות, שהמזרח התיכון הינו להן בבחינת צומת חיוני: אפריקה, אסיה ואירופה. מצרים הינה בגדר שער־כניסה ל"יבשת השחורה" ורשתה של מוסקבה הולכת ונפרשת על פני שטחים שונים של יבשת זו; זה מכבר דחקה מכאן את רגלי יריבתה — סין הקומוניסטית. בעקבות מצרים הולכת רוסיה ומשתלטת על לוב ועל סודאן וידה שלוחה דרומה ומערבה.

רבים בישראל תמהים על ואשינגטון ועל נכונותה לגלות רוח־לב ולהתיר את פתיחתה מחדש של תעלת־סואץ; הרי בכך העמידה עצמה בראש יומי הסדר־הביניים, שרק רוסיה עשויה להפיק ממנו תועלת. מכאן עשויה להיפתח הרעה, כי כן באמצעותה תגביר רוסיה את נוכחותה באוקיינוס השקט ותוסיף לתתור ביתר שאת, בדרך של "תנועת־מלקחים", למוטט את הבניין הרעוע בלאר־הכי של דרום־מזרח אסיה. יחא סופה של המלחמה בוויאט־נאם אשר יחא, ולו גם יעלה בידי ניכסון לחלץ את ארצו מאותה "ביצה" תוך הצלת יוקרת מדינתו, ברור כבר עכשיו, כי תקנת המצב תחא תקנה לשעה בלבד; לא יחא בכוח "התחסנותה" של

דרום וויאט-נאם כדי לעכב בעד ה"סחף" הקומוניסטי האוכל את איזור דרום-מזרח אסיה בכל פה.

מדינות נאט"ו עומדות אף הן בפני סכנה סובייטית מצד דרום. לאחרונה נשמעה הדעה, כי על ארצות-הברית לנער חוצנה מישראל, לחזור ולזכות ברצונן הטוב של מדינות ערב ולסלק על-ידי-כך את ההשפעה הסובייטית במזרח התיכון. זו אשליה. מעולם לא היה בה אמת, לא כל שכן כיום, בשעה מאוחרת כל כך, כאשר רוסיה השתלטה על מצרים ושוב אין אפשרות לקנות את לב שליטי קהיר בכל מתת-שוחד שהוא; שליטי מצרים פשוט שוב אינם אדונים לגורל מדינתם. ניתנה האמת להיאמר, כי המצב מבחינת העולם החופשי החל מידרדר במזרח התיכון מאז החלה ואשינגטון לגלות את חולשתה והססנותה אשר למדיניותה בחלק עולם זה. שלא בטובתה עלתה ממשלת ארצות-הברית על דרך הפיוס. משודע בעולם, כי אין בדעתה של ארצות-הברית לקיים את "מעורבותה" באיזור, נוצר ממילא חלל ריק, ודרכו פרצה מוסקבה ברוב דהרה. הרבה מקלפי-המיקוח שלה אבדו לה לוואשינגטון בשל שגגת-לשון. פעמים מסתיר הדיפלומאט בלבו דברים שלכאורה ידועים לכל, אולם עצם נצירת הלשון והעמדת-הפנים יש בהן מן התבונה; אי-הודאות והעירפול במזיד הינן לעיתים עיקר כוחו של שחקן-הקלפים. למרבה הצער, יש מדינות דמוקרטיות הסבורות כי ל"דיפלומאטיה הגלויה" אין כל סייג, וממילא יודעת רוסיה לנצל את רפיון-הרוח והריהי אוספת את הישיגה כאסוף ביצים עזובות.

דומה, כי כשלקן הדיפלומאטיה נובע גם במידה מסוימת מכשולן התעמולה, ובנידון זה תלוי קולר האשמה גם בממשלת ישראל. העולם החופשי הסכין זה מכבר עם חדירתה של רוסיה למצרים, פשוט משום שמעולם לא קמה הזעקה הגדולה נגד מצב-התערבות זה. מדוע לא הועלתה בכל המשא-ומתן העקיף, אם באמצעות יארינג, ואם באמצעות התיווך האמריקני, דרישה לפינוי הכוחות הסובייטיים במצרים? מדוע עברה ארצות-הברית על-גקלה כל כך לסדר היום כאשר היוזו הרוסים את הטילים אל הגדה המערבית של תעלת-סואץ באוגוסט 1970? אפילו לא היתה רוסיה מציינת לזעקה של דעת הקהל בעניין זה, עצם המתאה ואי-ההשלמה היו נותנים קלפי-מיקוח בידי ואשינגטון וישראל בכל השיחות להסדר שלום באיזור זה לעתיד לבוא.

עתה נעשתה החדירה הסובייטית לאיזור בחזקת "עובדה מוגמרת" ומציאות קיימת מקדמת-דנא. מה אפוא יש לעשות כנגד זה? לאחרונה דנו הרבה בישראל בשאלת אפשרות שלחתימת חוזה אמריקני-ישראלי, דוגמת החחה הרוסי-מצרי. דומה, כי הצעות אלו אינן מציאותיות. ראשית, ספק גדול הוא אם אמנם ניתן יהא לשכנע את ואשינגטון בנחיצות החוזה, ושנית, הדעת נותנת, כי ממשלת ארצות-הברית תסרב להתחייב בחוזה כזה. הלך-הרוחות בוואשינגטון, כיום הינו להתנער מחוזים כאלה בעבר, לא להירתם בעול התחייבויות חדשות. יתירה מזו: החוזה יהא טעון אישור הסינאט ברוב של שני-שלישים, וספק אם אמנם יתן הסינאט את הסכמתו לכך. ושלישית, השאלה היא אם רצוי, כי תהא התחייבות מפורשת כזאת מצד אמריקה, וכבר השיב על כך שר הבטחון משה דיין בשידור-

טלביזיה של הסי. בי. אס." בשעתו: — איננו רוצים, כי ישנאנו בארצות-הברית, אמר, ואין לך גורם מובהק יותר לשינאה מאשר לחייב חיילים אמריקניים ליהרג למען ישראל.

ניתן למצוא פתרון אחר לבעייה זו: מוטב לה לאמריקה, כי תבטיח את נוכחותה באיזור, אם בערב הסעודית, ואולי אפילו בסיני. 375 בסיסים ראשיים יש לה לארצות-הברית בכל רחבי תבל, ו-3000 היאחזויות צבאיות קטנות אחרות. נוכחות מרצון, דרך חכירת בסיס למשל — אין דינה כדין התחייבות להשתתף במלחמה. ואולם הפגנה רבת-משמעות היא, אם תדע, למשל, ברית-המועצות, כי אין בדעת ואשינגטון בשום פנים ואופן לנטוש את עמדותיה במזרח התיכון, וסכנת העימות בין שתי מעצמות-העל תשתקף בנוכחות אמריקנית מעברה המזרחי של תעלת סואץ, יבוא ממילא הקץ להעזתה של מוסקבה; בדרך זו אפשר יהיה לגדור בעד התפשטותה של רוסיה ואף למנוע מלחמה.

קשה, כמובן, להתנבא על מהלך המאורעות בחדשים הקרובים. במדינת ישראל ישנה גם מחלוקת על השיטה שהיא צריכה לנקוט להבא. האלוף במילואים עזר וייצמן, למשל, הסעיר לאחרונה את דעת-הקהל בישראל בטענו, כי ישראל היא שיצאה וידה על התחטונה ממלחמת-ההתשה, וכל כך למה? — משום שקפאה על שמריה, במקום לצלוח את התעלה ולנהל את הפעולות הצבאיות בצד המצרי של התעלה. דברים אלה הינם בתחום האסטרטגיה הגבוהה. אולם מבחינה מדינית אמריקה מוסיפה להיות הגורם המכריע. הפעילות האחרונה, שנעשתה סביב המזרח התיכון, הרחיקה את השלום במקום לקרבו, אך לפחות לעת הזאת הועמדה הבעייה בכל חריפותה ובמלוא הבהירות. זו אינה עוד שאלה של שלושת מיליוני התושבים בישראל בלבד, אלא בעיית הבטחתה של אבן-הפינה בפסיפס-ה"דומיננטי" החיוני לכל העולם החופשי. אם יתנוסף ה"דגל האדום" על המזרח התיכון, ספק אם תהא תקומה למשטר הדמוקרטי בתבל כולה.

תיקון טעות: ב"פסיפס הישראלי" ש-פורסם בגליון הקודם חלה טעות דפוס בכותרת: השאלה מתי יהיה טבוטבול כמו פייגין, צ"ל אבוטבול (ב' ראשונה רפויה שרוקה, ב' שניה דגושה שרוקה).